

Hikmet'in İzinde Bir Ömür

METROPOLİT HANNA DOLABANI

Editör

M. Nesim Doru - Zafer Duygu - Mihayel Akyüz

Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları
Süryaniyat Araştırmaları Serisi - 4

Hikmet'in İzinde Bir Ömür

METROPOLİT HANNA DOLABANİ

Editör

M. Nesim Doru
Zafer Duygu
Mihayel Akyüz

Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları
Süryaniyat Araştırmaları Serisi - 4

Hikmet'in İzinde Bir Ömür

METROPOLİT
HANNA DOLABANI

Editör

M. Nesim Doru
Zafer Duygu
Mihayel Akyüz

ISBN

978-605-4202-61-4

Matbaa Sertifika No: 44676

Birinci Baskı
2020
Mardin

Baskı-Cilt

Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık
Yayıncılık Amb. Dağ. San. ve Tic. Ltd. Şti

Copyright© Mardin Artuklu
Üniversitesi Yayınları
Mardin Artuklu Üniversitesi, Artuklu
Yerleşkesi, Diyarbakır Yolu Artuklu /
Mardin

- Tel : +90 482 2134002
- Fax : +90 482 2134004
- web : www.artuklu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Takdim	
İbrahim Özcoşar	1
Süryânî Literatürü ve Hanna Dolabani: Genel Çerçeve	
Zafer Duygu	3
Yuhanna Dolabani's Heritage: Local and Global Effect	
Abdul-Massih Saadi	13
Hikmet'in Peşinde Bir Yaşam: Metropolit Hanna Dolabani	
M. Nesim Doru	23
Yitik Bir Miras: Karizmatik Dini Lider Hanna Dolabani'nin İzinde Hikmet Arayışı	
Halit Yeşilmen	39
Serving the Nation: Hanna Dolabani's Contributions to Suryani Education and Publishing at Deyrulzafaran 1913-1914	
Michael Sims	61
Hanna Dolabani'nin Meziyetleri ve Hikmet Dergisi Değerlendirmesi	
Gabriyel Akyüz	75
Din Tarihi Açısından Hanna Dolabani ve Eserleri	
Mehmet Alıcı	83
دولباني وكتابه الاختلافات الإيمانية حلاله (وأسباب نشأتها)	
يوسف كورية	99
From Boston to Cilicia: The Adana Assyrian Orphanage and Hannā Dolabānī's Correspondence with Assyrian-American Periodical <i>Babylon</i>	
Nicholas Al-Jeloo	117
1936 Beyannamesi Sürecinde Mardin Süryani Kadim Vakfı Başkanı Hanna Dolabani	
Mihayel Akyüz	175
Filüksinos Hanna Dolabani'nin Hayatından Kesitler	
Denho Özmen	205
HANNA DOLABANİ FOTOĞRAF ALBÜMÜ	
Der: Mihayel Akyüz	215

Hikmet'in İzinde Bir Ömür

Bir şahsiyeti ele almak görüldüğü kadar kolay bir iş değildir. Bu şahsiyet zor zamanlarda zor ve büyük işler yapan Hanna Dolabanî gibi biri olduğunda zorluk düzeyi bir kat daha artar. Elinizdeki çalışmada hem Osmanlı hem de Cumhuriyet tecrübesini yaşamış kadim kentimizin bu güzide metropoliti üzerinden bu topraklarda yaşanan idari dönüşümleri, modernleşme ve yenileşme çabalarını, tanzimatı, ıslahatı, I. ve II. Meşrutiyeti, cihan savaşlarını, edebiyattan felsefeye, din ilimlerinden modern bilimlere kadar entelektüel sahada yaşanan farklı tecrübeler de ele alınıyor ve bunların izi sürülüyor. Merkezden maada bir taşra kentinde yaşanan entelektüel hayatın satır araları da buna dahildir.

ISBN 978-605-4202-61-4

9 786054 202614

Yitik Bir Miras: Karizmatik Dini Lider Hanna Dolabani'nin İzinde Hikmet Arayışı

Halit Yeşilmen*

“İyi ad, hoş kokulu/lezzetli yağdan değerlidir”¹

21. yüzyıldaki sosyal etkileşimler her geçen gün yüzeyselleşmeye sürüklenmektedir. Sözlü ve sözlü kültürün zayıfladığı, dijital dilin yükselişe geçtiği bu süreçte sosyo-kültürel yaşamın canlılığı, dinamikleri, derinliği ve ruhu aramızdan sıyrılarak yok olurken metal ve makine soğukluğunda bir ayrımlaşma da kendini gösteriyor. Bu süreç, adeta uyuşturucu gibi düşük yaş oranlarına varıncaya kadar yaygınlık kazanmış gibi görünüyor. Yaşamın ve hayatın özünü, daha doğrusu öz sorumluluğunu taşıyabilen insan sayısı her geçen gün azalıyor. Arayış heyecanı bile değerini kaybetmekte. Dijital kültürün yaygınlık kazanmasının yanı sıra hikmet ve irfan ehli örnek insanların yokluğu da bizi gitgide mekanik eylemsellik ve kurgusal konumlanmayla baş başa bırakıyor.

Hikmet potansiyeli, siyasi ve sosyo-kültürel alanlarda karşılaşılan sorunları çözmede ve yol haritası ortaya koymada problem zeminini aşan bir perspektif/kavrayış imkânı sunabilmektedir. Problemlerin, mesela etki-tepki gibi kendi zemininde sıkışıp kalınarak çözümlenmeye çalışılması, sorunu çözmekten ziyade farklı ve beklenmedik problemlere sebep olabilirken

* Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, halitiesilmen@artuklu.edu.tr
Kaynaklara ulaşılması konusunda yardımlarını birçok araştırmacıdan olduğu gibi benden de esirgemeyen Kırklar Kilisesi Horiiepiskopos'u Gabriel Akyüz Bey'e teşekkür ederim.

¹ Bilgelik; Vaiz, 7/1. Bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2009), 699.

hikmet potansiyeli, problem zeminini aşan bir yaklaşım imkânı sunmaktadır. Hikmet potansiyeli, git gide tüm dünyada yaygınlaşan mekanikleşme ve dijital arayüz formunun sosyal alanı dönüştürme tehdidiyle mücadele etmek için de önemlidir. Bu açıdan günümüzde hikmet ehlinin örneğine her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Kaldı ki bu coğrafya (genel olarak Osmanlı coğrafyası ve onun mirasçısı olan Türkiye, özelde ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Mardin), farklı din müntesiplerinin hikmet ve irfanıyla yoğrulmuş bir mayaya ve değere sahiptir. Süryani Kadim Ortodoks cemaatinden “Mor Filüksinos Hanna Dolabani” (1885-1969)² bunlardan biridir. Çalışmanın konusu da belirtilen zaviyeden Hanna Dolabani'nin işaret ettiği “hikmet” ile ilgilidir. Bu doğrultuda öncelikle Hanna Dolabani'nin hayatı ve öne çıkan özellikleri üzerinde durulmuş, hikmet mefhumuna dikkat çekilmiştir. Çalışmanın sonunda ise ondan kalan mirasın günümüze ve geleceğe taşınabilmesi için örnek niteliğinde bazı sorumluluklara işaret edilmiştir.

Yitik Bir Miras: Karizmatik Dini Lider Olarak Hanna Dolabani

Hanna Dolabani'nin Deyrulzafaran Manastırı'nda bulunan Beth Kadişe'de (Azizlerin Evi)³ defnedilmesinin üzerinden 50 yıl geçti. 84 yıllık ömründe hem bu coğrafyanın hem de dünyanın bitmek bilmeyen siyasi, ekono-

² Dolabani'nin ismi; Yuhanna, Yuhanun, Yuhanon, Yuhannon ve Yohanan olarak da geçmektedir. Resmî kayıtlardaki soyadı Dolapönü olmasına rağmen Süryanilerin kullanımında daha çok Dolabani (telaffuzen: Dölebêni) şeklinde tercih edildiğini belirtmek gerekir. “Mor” terimi, patrik ve metropolitler için kullanılan, Süryanice “büyüğüm” anlamına gelen bir ifadedir. Grekçe “yoksulların hamisi” anlamına gelen Filüksinos terimi ise Süryani Ortodoks Kilisesinde, genellikle Mardin Metropolitliği'ne takdis olunan ruhaniler için kullanılır. Bk. Nihat Durak, *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü* (Rağbet Yayınları, 2014), 11.

³ Gabriyel Akyüz, *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi* (Mardin Kırklar Kilisesi, 1998), 27.

mik ve sosyal buhranlarına şahit oldu. Elindeki “zanaat”⁴ imkânlarına rağmen altı yaşından itibaren yaşamını ilme,⁵ kilise ve cemaatine, daha doğrusu Rabbine adadı. Başka bir ifadeyle, yaklaşık 22 yaşında, yani gençliğinde “inziva aşkına”⁶ gark olan Dolabani,⁷ dört yıllık süren

4 Dolabani, küçük yaşlarda farklı ustaların yanında ayakkabıcılık mesleğini öğrenmiş ve ustalaşmıştı, fakat buna rağmen, ayakkabıcılık mesleğini icra etmek için atölye açma teklifini reddederek rahiplik yaşamını tercih etmiştir. Bununla birlikte, bu mesleğini kilise ve manastır yaşamı boyunca ihtiyaç sahiplerinin ayakkabılarını tamir ederek yer yer icra etmiştir. Ayrıca, “öğretmenlik, manastır kâtipliği, kitap tashihî ve telifi, matbaacılık, mültecilerin işe müdürlüğü, kütüphanecilik gibi görevler de yapmıştır.” Hanna Dolabani, *Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Hanna Dölebe'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, trc. Zeki Demir (Melfono) (İSOM Yayınları, 2019), 19; Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi* (Diyarbakır, 1970), 198.

5 Dolabani, dil ve din eğitimin yanında aritmetik, tarih, coğrafya, mesihsel öğreti, dinler tarihi gibi diğer ilim dallarında da okumuş ve kendini geliştirmiştir. Bk. Margaritha Sina, “Süryanilerin Son Güneşi: Metropoliti Hanna Dolabani”, erişim: 09 Kasım 2019, <http://www.suryaniler.com/konuk-yazarlar.asp?id=417>; Dolabani, *Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Hanna Dölebe'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 18-19.

6 “Hanna Dolabani'nin Nutfo/Notfe Manastır'nda inzivada olduğu süre içerisinde 18 yaşındaki kız kardeşinin vefat ettiği haberi kendisine ulaştırılır. Bu durumda taziyesi için inzivaya çekildiği yerden ayrılmak ve topluluk içine girmesi gerekmektedir. Buna rağmen bir tercihte bulunarak –ben kız kardeşimle öte dünyada zaten buluşacağım diyerek– inziva yerini terk etmez.” Münir Gençoğlu ile 27.4.2017 tarihinde yaptığı görüşmeden aktaran: Mehmet Şimşek, “Mor Filüksinos Hanna Dolabani”, 8, erişim: 09 Kasım 2019.

7 Dolabani, daha gençlik yıllarının ilk anlarından itibaren rahiplik yaşamına heves etmiş, gönlünde münzevi bir yaşamın sevgisini beslemiştir. Öyle ki daha o yaşlarda arkadaş grubuyla birlikte “Azizlerin Yaşam Öykülerini” ve dünyadan uzaklaşmanın erdemliliğinden bahseden kitapları mütalaa etmekten hoşlanmış, ebeveynin karşı tutumuna rağmen kendini bu yola vermiştir. Deyrulzafaran Manastırında gördüğü rahiplerden de etkilenerek ve onları her gördüğünde coşkuyla dolarak kendini münzevi bir yaşama adanmak istemiştir. Neticede babasından aldığı hayır duasının kendisinde oluşturduğu gönül rahatlığıyla 1908'de patrik II. Abdullah tarafından rahip olarak resmedilmiştir. 1908-1912 yılları arasında dört yıl boyunca (birkaç kez annesini görmenin dışında) ibadethaneden dışarı çıkmamıştır. Bu durum karşısında Patrik III. İlyas tarafından zorla çilehanesinden alınarak diğer rahiplerin arasına katılması teşvik edilmiştir. Bundan sonra Dolabani, münzevi kavamını, cemaati içerisinde kiliseye hizmet etmek suretiyle yaşamı boyunca sürdürmüştür. Bk. Dolabani, *Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Hanna Dölebe'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 19-29; Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, 198; Durak, *Süryani Kadim Metropoliti Hanna Dolapönü*, 17-18.

inzivasından sonra da münzevi kıvamını cemaatine, kiliseye ve Rabbine hizmet etmek suretiyle yaşamı boyunca sürdürdü.

Süryanice, Türkçe, Arapça ve “Fransızca”⁸ dillerini bilen, zanaat sahibi, araştırmacı, “şair”,⁹ yazar, hattat, öğretmen, ayrıca ruhanilik mertebesi içerisinde 303 kişiyi takdis ve terfi ettirmiş bilge bir eğitmen,¹⁰ kilise ve cemaatinin dini, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına yönelik her türlü ihtiyaç boşluğunu doldurmaya aday ve buna azmeden hizmet ehli biri olan Hanna Dolabani,¹¹ “karizmatik” dini lider olarak örnek teşkil eden bir “aziz” niteliğinde görülebilir. Onun karizmatik özelliği hem dini hem de sosyal ilişkileri itibarıyla söz konusu edilebilecek

⁸ Dolabani, 1900 yılında Mardin’de bulunan ve Katolik Misyon taşıyan Kapuçi’lere ait bir okulda Fransızca dersleri de görür, fakat Fransızca’yı öğrenmeye pek hevesli değildir. Yine bu okulda onun “Mesihsel Öğreti” derslerini alması da istenir, fakat o daha önce bununla ilgili teolojik eğitimi aldığı için buna ihtiyaç hissetmez: daha önceden bununla ilgili dersi, Diyarbakırlı rahip Abdunnur’dan ve evlerindeki Beth-Manâm’li Mafıryan Şemun’a ait “Teoloji” adlı eserden öğrenir. Bk. Dolabani, *Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Hanna Dölebeni’nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 19; Şimşek, “Mor Filüksinos Hanna Dolabani”, 6-7.

⁹ Dolabani, özellikle şiir türünden eserler telif ederek “İsa Mesih’in öğretilerini” öğretme/yayma geleneği olarak ifade edilebilecek olan ve 4. yüzyıla uzanan Mor Afrem (306-373) geleneğinin son temsilcisi olarak da görülmektedir. Bk. Şimşek, “Mor Filüksinos Hanna Dolabani”, 16; Sara Tanoğlu, “Eserleriyle Mor Afrem”, erişim: 11 Kasım 2019, <http://www.suryaniler.com/kultur-sanat.asp?id=350>.

¹⁰ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, 202.

¹¹ Dolabani, rahiplik silkine takdis olunmadan (5 Mart 1908) önce her fırsatta arkadaşlarına ve çevresine dini öğretileri anlatma gayretinde bulunduğu gibi sonrasında da ömrü boyunca buna gayret göstermiş ve Süryani Kadim Ortodoks abraşiyeleri içerisinde, ihtiyaç dâhilinde, kendisine verilen görevleri ifa etmeğe azmetmiştir. Kundra tamirciliğinden, yiyecek deposu sorumluluğuna, hastaların bakımından çeşitli bölgelerdeki mektep muallimliğine (melfono), şemmaslıktan papazlığa, basınyayın faaliyetlerinden ruhani görevlere, Patriklik sekreterliğinden, Patrik vekilliğine ve son olarak Metropolitliğe varıncaya kadar çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bu süreç içerisinde, Adana, Diyarbakır, Urfa, Kudüs, Halep, Humus, Hama, Zeydel, Feyruz, Zahle, Şam ve Beyrut gibi birçok şehir ile birlikte irili ufaklı köy ziyaretlerinde bulunmuştur. Bk. Dolabani, *Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Hanna Dölebeni’nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*; Durak, *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü*, 16-22; Şimşek, “Mor Filüksinos Hanna Dolabani”, 10-13; Gabrriel Akyüz, *Kırklar Kilisesi*, ed. Efremler Akyüz (Mardin: Artuklu Yayınları, 2019), 45-47.

bir niteliktedir. Konuyla ilişkisi açısından bu durumun açıklığa kavuşması, Hanna Dolabani'nin tanınması ve hikmet arayışı çerçevesinde önemlidir. Bu önem dolayısıyla öncelikle karizma(tik) kavramına değinmek gerekir.

Karizma (Charisma), “bir kimsenin müstesna bir deruni kudretle mücehhez olması” veya “hediye/bağış” niteliğinde “ilahi ilham yeteneği” ve “Tanrı vergisi/bağışı” anlamında Eski Yunancada kullanılan bir kelimedir.¹² Genellikle dini liderlerde bulunduğu varsayılan “olağanüstü yetenek” ve “kişisel özellikler”i ifade etmek için kullanılan bu terimin ilk defa Petrus tarafından kullanıldığı belirtilir.¹³ Hıristiyanlık geleneğindeki kullanımı, Kral James (1566-1625) zamanında Yeni Ahit (Yeni Antlaşma/İncil)'in Yunancadan tercümesiyle ve kelimenin “mevhibe” (armağan) anlamında ifade edilmesiyle kendini gösterir.¹⁴ Bu anlamdaki Yeni Ahit kullanımı da şöyledir:

Çeşitli ruhsal armağanlar vardır, ama Ruh birdir. Çeşitli görevler vardır, ama Rab birdir. Çeşitli etkinlikler vardır, ama herkeste hepsini etkin kılan aynı Tanrı'dır. Herkesin ortak yararı için herkese Ruh'u belli eden bir yetenek veriliyor. Ruh aracılığıyla birine bilgece konuşma yeteneği, ötekine aynı Ruh'tan bilgi iletme yeteneği, birine aynı Ruh aracılığıyla iman, ötekine aynı Ruh aracılığıyla hastaları iyileştirme armağanları, birine mucize yapma olanakları, birine peygamberlikte bulun-

¹² “Karizma”, *Ana Britannica* (İstanbul: Ana Yayıncılık, 1994), 13: 4; Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, trc. Turgut Kalpsüz (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964), 51; Yener Özen, “Karizma”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1/3 (01 Eylül 2012): 369; İhsan Çapcıoğlu v.dğr., “Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*/2 (2010): 58.

¹³ Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963), 192.

¹⁴ Carl J. Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, trc. Metin Kıratlı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi/16/2 (1961): 138.

ma, birine ruhları ayırt etme, birine çeşitli dillerle konuşma, bir başkasına da bu dilleri çevirme armağanı veriliyor. Bunların tümünü etkin kılan tek ve aynı Ruh'tur. Ruh, bunları herkese dilediği gibi ayrı ayrı dağıtır. (Pavlus'tan Korintliler'e 1. Mektup, 12/4-11).¹⁵

Görüldüğü üzere doğrudan Hıristiyanlık geleneğine ve teşkilatlanma biçimine gönderme yapan “karizma”¹⁶ kavramı,¹⁷ burada ilahi bir mevhibeye işaret etmektedir,¹⁸ yani ilahi bir lütuf ve armağandır.¹⁹ Armağanların – yukarıda bahsedilen Kutsal Kitap'ın ayetleri de göz önüne alındığında- “akıl”, “bilgi”, “şifacılık” ve “dini liderlik” (politik değil, dini liderlik)²⁰ gibi çeşitli biçimleri söz konusudur. “Elçilik”, “hizmet”, “bağış(çı)”, “yönetici” veya “eğitmen” gibi çeşitli özellikler de Ruhsal armağanlardır. Armağanların yüklediği sorumluluklar, iman merkezinde ve Tanrı'nın bağışladığı ya da armağan ettiği lütufları diğerlerinin hizmetine sunarak yerine getirilir.²¹ Dolayısıyla Hanna Dolabani'nin, aşağıda da belirtileceği üzere, ömrünün sonuna kadar, kendisine “armağan”

¹⁵ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 1229.

¹⁶ Karizma olgusu, süreç içerisinde kilise teşkilatlanmasının da temelini oluşturur. Bu çerçevede Rudolf Shom (1841-1917), Hıristiyan kilisesi yönetimini “Kirchenrecht” isimli eseriyle incelerken kavramın özünü ilk açıklayan kişi olmuştur. Bk. Max Weber, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, trc. Özer Ozankaya, 2. Bs (Ankara: Cem Yayınevi, 2014), 327.

¹⁷ Rudolf Shom'a göre, “Hıristiyanlığın teşkilat yapısı kanuni değil, karizmatiktir.” Hıristiyanlık, ilahi mevhibelerin dağıtım şekline teşkilatlanmıştır ki, bu mevhibeler, aynı zamanda Hıristiyan fertlerini Hıristiyanlıkta farklı hareketlere çağırır ve onlara bu yeteneği verir...” Rudolf Shom, *Kirchenrecht* (1982), cilt 1, 26'dan aktaran: Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, 138.

¹⁸ Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, 139.

¹⁹ Karizma, “ilahi bir mevhibe” olmakla birlikte, aynı zamanda kilisenin (mensupları ile birlikte tek bir beden olma niteliği göz önüne alındığında) müntesipleri üzerindeki etkisinin/kuşatıcılığının bir ifadesi niteliğinde de görülebilir. Bk. Çapcıoğlu v.dğr., “Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik”, 57.

²⁰ Bk. Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, 138.

²¹ Pavlus'tan Romalılara Mektup, 12/3-8. Bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 1213.

edilen ihsanlar kabilince görevlerini fedakârca ifa etmeye çalışması onun önemli bir özelliği olarak zikredilebilir. Bu açıdan sosyolojik olduğu gibi Hıristiyanlık geleneğine de uygun bir çerçeveden Hanna Dolabani'nin “karizmatik”²² yönleri göz önünde bulundurulmalı ve hikmet arayışına kapı aralanmalıdır. Asgari derecede karizmanın, ilahi mevhibeler/armağanlar olarak görülen özellikleri ile birlikte bunların yerli yerinde doğru bir şekilde kullanılması yoluyla sahiplerine karizmatik nitelik hususu dik-kate alınmalıdır. Kaldı ki kilisenin barındırdığı kuşatıcı etkinin başlı başına karizmatik bir nitelik olduğu söylenebilir.²³

²² Karizma(tik) kavramı sosyal bilimlerde, özellikle Ernst Troeltsch (1865-1923) ile Max Weber (1864-1920) aracılığıyla siyaset ve sosyoloji disiplininde lider, otorite ve iktidar biçimlerinin açıklanmasında kullanılmıştır. Karizma özelliklerine sahip karizmatik şahsiyetlerin diğerleri/çevre üzerindeki etki biçimi, birçok tartışma ve değerlendirmelere de konu olmuştur. Devlet başkanlarından peygamberlere/elçilere, askeri ve siyasi kahramanlardan tarikat, cemaat veya çeşitli dini grupların liderlerine varıncaya kadar farklı karizma tipolojileri ortaya konmuştur. Bu yöndeki değerlendirmelerde Weber, karizma terimiyle bireysel kişiyi diğerlerinden ayıran olağanüstü ya da en azından o kişinin diğerlerine nispeten istisnai güçlere ya da niteliklere sahip sayılmasına neden olan özellikleri vurgulamaktadır. Ona göre bu özellikler, “olağan insanların ulaşamadığı göksel kaynaklı ya da örnek oluşturan özelliklerdir; bir kişi bu özelliklere sahip olduğu için önder sayılır.” Bu çerçevede karizmatik liderlik, “kutsal varlığın yüce çağrısına dayanan, hem çağrılan şahıs hem de bu çağrıyı yerine getirirken meşgul olduğu kişiler tarafından buna inanılan liderlik” olarak görülebilir. Hıristiyanlık geleneğine uygun bu yaklaşım, esasında Weber'in karizmatik liderlik açıklaması içerisinde de söz konusudur. Fakat Weber'deki ayırıcı nokta, bu niteliklere ek olarak karizmatik liderliği değer yargılardan kaçınmak suretiyle sosyal çözümler yoluyla “kahramanlar” ve “yalvaçlar” gibi gerek sosyal ve mistik gerekse de savaş ve politik alandaki kurtarıcı kimseleri de içine alan değerlendirmelere kapı aralamasıyla kendini göstermektedir. İlgili tartışma ve değerlendirmeler için bk. “Karizma”, 13: 4; Weber, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, 363-364; Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, trc. Taha Parla, 14. Bs (İstanbul: Deniz Yayınları, 2014), 352-353; Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, 138-140; Çapcıoğlu v.dğr., “Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik”; Sefer Yavuz, “Bir Karizmatik Otorite Örneği Olarak İmamet ve Mehdi Anlayışı: Türkiye Caferileri (İğdır Örneği)”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/25 (30 Haziran 2014): 5-11.

²³ “Kilise, tabiatüstü kaynaklı olmayı tasdik eden kutsal bir müessesedir. Hıristiyan kilisesinde kilisenin, semavi bir ön varlığa sahip olduğu fikri bulunmaktadır.” Bu açıdan da kilise, doğrudan karizmatik bir niteliğe sa-

Karizmatik liderlik, sosyolojik açıdan genellikle ahlaki, siyasi, ekonomik ve toplumsal bunalımlar döneminde ortaya çıkan, doğal önderlik biçimi olarak görülmektedir.²⁴ Bu nitelikteki bir “karizma”²⁵ kişisel veya doğuştan gelen niteliklerden kaynaklanabildiği gibi, özellikle lider ile onu takip edenlerin arasındaki etkileşim bağından veya “beklenti bağından” kaynaklanan bir niteliğe işaret etmektedir.²⁶ Dolayısıyla karizmatik dini liderlik, sosyo-kültürel ve dini alanda doldurduğu boşluklarla ilişkili bir şekilde sosyal etkileşimler kıvamına yön belirleyen liderlik biçimi olarak görülebilir. Konu çerçevesinde önemli diğer bir husus ise karizmatik liderin, kendini öyle ilan etmesinden (veya özelliklerini dayatmasından) ziyade çevresi tarafından kabul edilmesiyle ilişkili olmasıdır:²⁷ sahip olduğu kişisel özellikler ile sosyal ve dini koşullarda üstlendiği roller yoluyla çevresi tarafından lider olarak kabul edilir.

Hanna Dolabani, yukarıda belirtilenler bakımından değerlendirildiğinde, her şeyden önce onun; Osmanlı Devleti'nin parçalanıp yeni bir devletin inşasına, Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na varıncaya kadar buhranlı, yani siyasi-ekonomik ve sosyo-kültürel bunalımların dünyada ve Osmanlı coğrafyasında kendini gösterdiği bir döneme şahitlik ettiğini belirtmek gerekir.²⁸ Bu süreçte Osmanlı Devleti, “sınırlarındaki insanla-

hiptir. Bk. Gustav Mensching, *Dini Sosyoloji*, trc. Mehmet Aydın (Konya: Tekin Kitabevi, 1994), 226.

²⁴ Bk. Weber, *Sosyoloji Yazıları*, 351-352.

²⁵ Sosyolojik açıdan “karizma, niteliksel olarak belirli alanlar için geçerli olmaktadır.” Bu durum, “işinin misyonuna ve gücüne niteliksel sınırlamalar getirir. Bu misyon, anlam ve içerik açısından yerel, etnik (ve dini), toplumsal, siyasal, mesleki ya da başka bir açıdan sınırlı gruplara hitap edebilir.” Weber, *Sosyoloji Yazıları*, 354.

²⁶ İlgili tartışmalar için bk. Çapcıoğlu v.dğr., “Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik”, 65; Yavuz, “Bir Karizmatik Otorite Örneği Olarak İmamet ve Mehdi Anlayışı”, 7-9; Friedrich, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”.

²⁷ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, 353; “Karizma”, 13: 4.

²⁸ Durak, *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü*, 11.

rı koruyamaz bir zayıflığa düştüğü için” Süryaniler de bu durumdan doğrudan etkilenmiştir: nüfusun azalması, Patrikhanenin taşınması, Süryanilere yönelik artan misyoner faaliyetleri, Süryani okulunun kapatılması, birçok kilisenin boş kalması ve kiliselerin farklı amaçlarla kullanılması gibi sorunlar baş göstermiştir.²⁹ Böyle bir dönemde Dolabani'nin her fırsatta hem kendi cemaati içerisinde hem de dışarıya dönük yapıcı bir tutum sergilediğini sergilediği görülmektedir. Onun yapıcı tutumu, “kurumsal” dini etkileşimlerde olduğu gibi bireysel etkileşimlerde de kendini göstermektedir ki kiliseler (mezhepler) arası birliği önemseyerek bu yöndeki çalışmalara ilham vermesi bunun bir göstergesidir.³⁰ Bu cihetteki gayretlerinin Mesihsel öğreti çerçevesinde insanların kurtuluşunu hedeflemesinden kaynaklı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim “manevi kilise, fiziki kiliseden daha değerlidir” anlayışıyla Dolabani,³¹ zor koşullara rağmen cemaatinin manevi gelişimini önemseyen gibi, Adana'daki “Hıristiyan Yetimhanesi”nde bulunan 800 Ermeni, 60 Süryani ve yaklaşık 30 Keldani çocuğa da aynı ilgiyi göstermiş, onların kaynaşmalarını istemiş, mezheplerine uygun dini ayin yapmalarına, hatta temel dini eğitimden yoksun Ermenilerin bu eğitimi almalarına gayret göstermiştir.³² Bir “din adamı”nın diğer mezhepten/cemaaten birinin temel manevi ihtiyaçlarıyla ilgilenmemesini ise “katı yüreklilik” ve “yobazlık” olarak

²⁹ Ahmet Taşğın, “Süryani Kadim Ortodoks Kilisesinde Yenileşme Çabaları: Deyr'ul-Zafaran Manastırında Patriklik Matbaası”, *Süryaniler ve Süryanilik*, ed. Ahmet Taşğın v.dğr. (Ankara: Orient Yayınları, 2005), 4: 5-7.

³⁰ Bk. Şimşek, “Mor Filüksinos Hanna Dolabani”, 12; Dolabani, *Mardin Metropolitisi Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 50-51.

³¹ Dolabani, *Mardin Metropolitisi Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 143.

³² Bk. Dolabani, *Mardin Metropolitisi Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 88-92; 109.

görmüştür.³³ Yurt dışında “barış ve inşa edici” bir hassasiyet gösterdiği gibi,³⁴ yurt içinde de bunu önemsemiş,³⁵ cemaat dışından kaynaklanan sorunların hukuki yollarla çözümlenmesine gayret göstermiştir.³⁶ Esvabını başkasına verecek kadar diğergâm,³⁷ Rum kökenli birinden borç alacak ya da Müslüman birine borç verebilecek kadar kuşatıcı bir kişiliğe sahip olmuştur.³⁸

Dolabani, Günel'in ifadesiyle, “çocukluğundan beri ebeveynleri tarafından Allah'a adak edilmiş,”³⁹ Yusuf Çetin'in ifadesiyle de “Kutsal Ruh armağanlarıyla (mevhibe/karizma) donatılmış”⁴⁰ bir dini lider olarak kabul görmüştür. Yukarıda belirtilen özellikleriyle, manevi birliği tesis etmek, taraftarlarına güven ve değerli bir aidiyet hissi vermek, takipçilerine yönelik olarak birey ve cemaat(i) arasında bütünleştirici bir etkiyle kılavuzluk etmek, güncel olumsuz koşullar ile gelecek ümitler arasındaki farkı gidermeye azmetmek, bu yönde ilham vermek ve örnek olmak gibi karizmatik niteliklere sahip olduğu gibi, kaybolmaya yüz tutmuş veya yozlaşmış geleniği de canlandırmaya çalışmıştır.⁴¹ Böyle bir liderin “ilahi lütuf”u veya “ilahi ihsan”ı çevresine yayarak sosyo-kültürel ve dini sorunları çözmeye gayret etmesi,

³³ Dolabani, *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 94-95.

³⁴ Bk. Dolabani, *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 146-147.

³⁵ Bk. Dolabani, *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 176-177.

³⁶ Bk. Dolabani, *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 132-133.

³⁷ Bk. Dolabani, *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 35.

³⁸ Bk. Dolabani, *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 87; 199.

³⁹ Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, 197.

⁴⁰ Dolabani, *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 8.

⁴¹ Bu nitelikler, sosyolojik değerlendirmelerdeki karizmatik liderlerde de söz konusudur. Bk. Çapcıoğlu v.dğr., “Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik”, 72.

hastalara, eğitimsizlere ve ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunması,⁴² kısacası etrafındakilere gösterdiği hizmet,⁴³ bir nevi onun kabul edilen şefaathetliğinin görünür hali olarak değerlendirilebilir.⁴⁴

Dolabani, kilise bünyesindeki hizmetlerinde çoğu kez takdirle karşılanmış, öyle ki hizmet ettiği kilise cemaatleri onu yanlarında tutmak istemiştir.⁴⁵ Nitekim hem 1933'te Mardin ve çevresine patrik vekili olarak atandığında hem de 1947'de Metropolit olarak tayin ve takdis edildiğinde bu talep "Mardin/Süryani cemaatinin isteği üzerine" vurgusuyla ifade edilmiştir.⁴⁶ Dolabani'nin bu denli hizmet etmesini ve ilgi görmesini kendisinin de vaazlarında anlattığı:⁴⁷ "Birinci olmak isteyen en sonuncu olsun, herkesin hizmetkârı olsun"⁴⁸ ayetindeki manevi hassasiyetle ilişkilendirmek mümkündür. Tüm bunlarla birlikte, Dolabani'nin münbit ilmi gayretleri de ehil çevreler tarafından bilinmektedir. Bu yönde zengin bir miras bırakmıştır.⁴⁹ Sadece eserleriyle değil, aynı zamanda sosyal ve dini yaşamdaki duruşuyla da hem cema-

⁴² Doabani'nin yaşamı bu niteliklerle adeta dolu gibidir. Bk. Dolabani, *Mardin Metropolitliği Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*.

⁴³ Bu nitelikler sosyolojik anlamda da karizmatik lider özellikleridir. Bk. Çapcıoğlu v.dğr., "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", 65-66.

⁴⁴ Bk. Hanna Dolabani, *Azizlerin Şefaati*, trc. Gabriyel Akyüz (Mardin: Mardin Kırklar Kilisesi, 1999), 10-11.

⁴⁵ Bir kaç örnek için bk. Dolabani, *Mardin Metropolitliği Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 97;132.

⁴⁶ Dolabani, *Mardin Metropolitliği Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 123; Durak, *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü*, 21.

⁴⁷ Bk. Dolabani, *Mardin Metropolitliği Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 141.

⁴⁸ Markos, 9/35. Bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 1066.

⁴⁹ İلمي eserleri hakkında genel bir tasnif ve ilgili değerlendirmeler için bk. Ahmet Taşğın, "Sezginin ve Bilgeliliğin Sembolü: Öz Hikmet Dergisi", *Süryaniler ve Süryanilik*, ed. Ahmet Taşğın v.dğr. (Ankara: Orient Yayınları, 2005), 4: 52-69; Talip Atalay, "Yuhanna Dolabani", *Süryaniler ve Süryanilik*, ed. Ahmet Taşğın v.dğr. (Ankara: Orient Yayınları, 2005), 4: 240-251; Şimşek, "Mor Filüksinos Hanna Dolabani", 26-58; Durak, *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü*, 29-70.

atine hem de hikmet ve erdem arayışçılara örnek bir yaşamı miras bırakmıştır. Önemli olan mirasın korunması, dahası beslenerek günümüze ve geleceğe taşınmasıdır. Bu minvalde ondan kalan mirasın şekillenmesinde etkili olan ve değerini bir dergi yoluyla işaret ettiği “hikmet”e önem vermek gerekir.⁵⁰

Yitik Bir Miras: Hikmet Dergisi ve Hikmet

Hanna Dolabani, yukarıda belirtilen özelliklere sahip örnek bir dini liderdir. Konu çerçevesinde hayatını kısaca üç kelimeyle özetlemek gerekirse; “kalem”, “hikmet” ve “hikmet” demek yersiz olmayacaktır. Kalem, onun araştırmacı, şair, hattat, eğitimci, hakikat/ilim sevdalısı ve yazar özelliklerini ifade etmektedir. Nitekim Dolabani, matbaanın imkânlarıyla karşılaşmadan önce de cemaatin bu yöndeki noksanlığını gidermek ve ilmi değeri olan eserler sunmak yoluyla yazmayı ve öğrenimi önemsemiş, bu nitelikteki faaliyetlerini matbaa aracılığıyla da ömrünün sonuna kadar sürdürmüştür.

Dolabani'nin: “ölümünden korkmam, ama ne var ki ölüm, kalemi kırıyor” sözü,⁵¹ onun kalemlerle olan bağına net bir şekilde ortaya koymaktadır. Çalışmalarında, özellikle önemseydiği hususlardan biri “cemaatin ayin ve dini kuralları daha iyi anlayabilmesi” olmuştur.⁵² Bu cihetle ibadetler için lüzumlu görülen “Cenan el-Naim”, “Husoyo” gibi dua kitaplarının yazılması, bunların gerekli

⁵⁰ Diğer liderlik biçimlerine nispeten karizmatik liderlik, “daha az istikrarlı, kısa ömürlü ve geçici” bir niteliktedir. Çünkü yürütülen süreç ve ortaya konan mesaj, ağırlıklı kişiye özgü bir nitelik taşıdığı için bunlar, liderin vefatıyla (ortadan kalkmasıyla) yavaş yavaş zayıflar. Bu durum, sürecin en zayıf noktasıdır. Bunun engellenmesi, daha doğrusu ortaya konan mesajın ve mirasın kısmen de olsa yaşayabilmesi için misyonunun kurumsal bir nitelik alması gerekir. Aksi durumda süreç ve misyon bir ömre dayalı olarak yok olur. Bk. “Karizma”, 13: 4; Weber, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, 370-371.

⁵¹ Bk. Sina, “Süryanilerin Son Güneşi: Metropolit Hanna Dolabani”; Atalay, “Yuhanna Dolabani”, 4: 240.

⁵² Durak, *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü*, 26.

yerlere dağıtılması ve “Elçilerin Mektupları” gibi Kutsal Kitap’ın bazı bölümlerinin yorumlanmasıyla ilgili çeşitli çalışmalar ortaya koymuştur. Dolabani’nin okuma, yazma ve öğretim yönündeki gayretleri daha ilk zamanlardan beri kendini gösterir.⁵³ Bununla birlikte, yukarıda da belirtildiği üzere cemaat içerisindeki ihtiyaç boşluğunu fiili hizmetlerde bulunarak da doldurmaya azmeden, “Mardin’e gelen öğrencileri kendi evinde konuk ettiği gibi yabancılara karşı da kapısı açık”, “mütevazı” ve “ölüme karşı korkusuz” biridir.⁵⁴ Nihayetinde “yardım-sever kişiliği ile ünlenmiş, yetim ve fakirlerin babası”⁵⁵ olarak şahitlik kazanır. 1966’da onu ziyaret eden Sebastian Brock’ın, Dolabani için; “bilgisini gerçek merhamet ve kutsiyetle birleştiren adam”⁵⁶ ifadesi, onun bu özelliklerini özetler mahiyettedir. Konu çerçevesinde belirtilecek olursa, burada merhamet, kutsiyete bağlı ve bilgiyle beslenen sosyal ilişkilerine gönderme yapan bir niteliktedir. Her üçünün; bilgi, merhamet ve kutsiyetin Dolabani’de mündemiç olma durumunu hikmet olarak değerlendirmek mümkündür.

Kalem, hizmet ve hikmet çerçevesinde düşünüldüğünde hikmetin ilk ikisini kuşattığını ama aynı zamanda kalem ve hizmetin de hikmet kıvamını beslediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolabani hem bu üçü ile ömür sürmüş hem de bunlarla yoğrulan örnek yaşamı ve eserleri miras bırakmıştır. Özellikle hikmet kıvamının, kalem ve hizmet ile ömür süren Dolabani’nin işaret ettiği bir değer olduğunu yinelemek gerekir. Nitekim kesintilerle de olsa *Hikmet/Öz Hikmet (Hekimtho) Dergisi*’nin birbirisinin devamı olarak yayınlanması bunun bir göstergesi

⁵³ Bk. Dolabani, *Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Hanna Dölebeni’nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 29-32.

⁵⁴ Bk. Şimşek, “Mor Filüksinos Hanna Dolabani”, 16.

⁵⁵ Dolabani, *Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Hanna Dölebeni’nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 8.

⁵⁶ Bk. Şimşek, “Mor Filüksinos Hanna Dolabani”, 16.

niteliğindedir.⁵⁷ “Dergi, adeta Süryani Kadim Ortodoks çevrelerinin karşılaştıkları sorunlara karşı geleneğin sezgisi ve bilgeliğiyle çözüm arayışlarını belgelemektedir.”⁵⁸ Fiili olarak Dolabani'nin desteklediği *Hikmet Dergisi*'nin önce Deyrulzafaran'da, sonra Kudüs'te “*Hikmet*” ismiyle, daha sonra Mardin Kırklar Kilisesi'nde “*Öz Hikmet*” adıyla, en son tekrar Kudüs'te “*Hikmet*” ismiyle olmak üzere dört ayrı zaman diliminde,⁵⁹ fakat birbirinin devamı olarak yayınlanması,⁶⁰ özellikle isminin korunması,⁶¹ yayın içeriği ile birlikte “hikmet” duruşunun misyon değerinde olduğunu, hikmet kıvamının önemini, aynı zamanda bu derginin hikmetin önemine işaret eden kurumsal bir nitelikte olduğunu göstermektedir.⁶² Patrik III. İlyas'ın da

⁵⁷ 1913 yılında yayın hayatına başlayan Hikmet (Hekimtho) Dergisi, 24 Haziran 1914 tarihinden sonra, I. Dünya Savaşı'nın tesiriyle yayınlanamaz. Bu süre zarfında derginin basımında katkısı olanlar da farklı ülkelere göç ederler. 1927 yılında ise dergi faaliyeti, Kudüs'te devam ettirilir. 1933 tarihinde Patrik III. İlyas (1917-1932)'ın Hindistan'da vefat etmesi üzerine dergi faaliyetleri yine durur. Hanna Dolabani'nin 1947'de Mardin Metropolitleri olarak takdis edilmesine müteakip 1952'de dergi, onun gayretleriyle, bu defa “*Öz Hikmet*” adıyla devam ettirilir. 1955'te ise bir ihbar neticesinde Mardin Sulh Ceza Mahkemesi ihtiyati olarak derginin basımını durdurur. Kararın temyiz edilmesine rağmen sonuç muammadır. Neticede *Öz Hikmet Dergisi*'nin 9. yılına ait Mayıs-Haziran 1955 tarihli sayısı, derginin Mardin'deki son sayısı olur.” 1990 yılında ise dergi, bu defa Kudüs'te olmak üzere yayın hayatına devam eder. Bk. Akyüz, *Kırklar Kilisesi*, 102-103; Taşğın, “Sezginin ve Bilgeliğin Sembolü: *Öz Hikmet Dergisi*”, 4: 52-54; Ahmet Taşğın, “Süryanilerin Basın-Yayın Faaliyetlerine İlişkin Resmi Yazışmaları”, *Süryaniler ve Süryanilik*, ed. Ahmet Taşğın v.dğr. (Ankara: Orient Yayınları, 2005), 4: 20-21.

⁵⁸ Taşğın, “Sezginin ve Bilgeliğin Sembolü: *Öz Hikmet Dergisi*”, 4: 51.

⁵⁹ Taşğın, “Sezginin ve Bilgeliğin Sembolü: *Öz Hikmet Dergisi*”, 4: 52.

⁶⁰ Taşğın, “Sezginin ve Bilgeliğin Sembolü: *Öz Hikmet Dergisi*”, 4: 55; Durak, *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü*, 23-24.

⁶¹ Dolabani, 1952 yılı Mart ayı sayısının önsözünde şunları belirtmektedir: “(...) ilkin Tanrıya, sonra bilgi seven Cumhuriyetimize bir de sıkı dost ve arkadaşlarımıza güvenerek yeniden Hikmet dergimizi, *Öz Hikmet* adıyla eski prensibi üzere, yani dini, edebi, ahlaki, tarihi, ihbari ve bir sözle siyasisi olmayarak yeniden çıkarılmasına çalıştık. Altıncı yılının ilk sayısını okuyucularımıza sunarken maddi ve manevi yardımlarını bekleriz.” M. Hanna Dolapönü, “*Ön Söz*”, *Öz Hikmet* (Mardin: Hikmet Basımevi, 1952), Sayı: 1/61: 2.

⁶² Matbaa, modernleşme sürecinin bir parçası ve taşıyıcısı niteliğine sahiptir. Bu merkezdeki basın-yayın faaliyetleri de buna eklenebilir. Hikmet Dergisi'nin bu çerçevede önemli bir mesaj içerdiğini söylemek gerekir.

desteğini alan,⁶³ Dolabani'nin de özellikle önemsedığı *Hikmet Dergisi*, onun diğer çalışmalarının da kıvamına işaret edecek biçimde, böyle bir duruşun kurumsallaştığı ya daecessüm ettiği bir faaliyet niteliğinde görülebilir ki buna ismini bu dergiden alan "Hikmet Basım Evi"⁶⁴ de dâhildir. Burada, "hikmet" vurgusunun dergiyi de aşan bir değerde olduğu söylenmelidir.⁶⁵ Büyük harflerle derginin kapağında yer alan temel vurgu da bununla ilgilidir: "Hikmetin Başlangıcı Rab Korkusudur."⁶⁶

Öz Hikmet ismiyle yoluna devam eden derginin ön sözünden sonra Dolabani "Hikmetin Başı Rab Korkusu-

Söyle ki; modernleşme süreci, tüm dünyada değişim, özgürlük ve gelişme vaadiyle geleneğe karşı ya da mevcut yapılara karşı olmak üzere kendi paradigması merkezinde dönüştürücü bir vizyon inşa etmeye çalışmıştır. Bu süreçte sosyo-kültürel, siyasi, ekonomik ve dini alanda çeşitli gerilimler baş göstermiştir. Bu itibarla derginin temel vurgusu olan ve yayınlanma sürecinde korunan "Hikmet" ifadesi ve anlayışı önemlidir. Ayrıca sorgulanması gereken bir konu olmasına rağmen şimdilik şunu belirtmek gerekir ki, farkında olarak ya da olmayarak, fakat kuşkusuz ruhaniliğin bir etkisiyle burada modernite, karşısında ezilen ve bu yolla içselleştirilen değil, hikmet firâsetiyle kuşatılan bir duruşla karşılaşmaktadır. Derginin kuruluş amacından sapmadığını belirten "Öz" ifadesi de bu duruşun bir parçası niteliğinde görülebilir. Matbaa ve basın-yayın faaliyetlerinin modern süreçle ilişkisinin önemli bir değerlendirmesi için ayrıca bk. Taşğın, "Süryani Kadim Ortodoks Kilisesinde Yenileşme Çabaları: Deyr'ul-Zafaran Manastırında Patriklik Matbaası", 4: 1-9.

⁶³ Durak, *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü*, 23.

⁶⁴ Akyüz, *Deyrulzafaran Manastırının Tarihi*, 43-44.

⁶⁵ Derginin ilk sayısından son sayısına kadar ismiyle birlikte, Rab korkusu ve hikmet ilişkisini belirten ayet vurgusunun korunduğunu söylemek mümkündür. 1913 tarihli ilk sayısında "Hikmet, zirvedir; hikmetin zirvesi de Allah korkusudur." ifadesi, Süleyman'ın Özdeyişleri gibi Kutsal Kitap ayetlerinin örneklerinden hareketle belirtilmektedir. Bk. Akyüz, *Deyrulzafaran Manastırının Tarihi*, 43.

⁶⁶ Mardin Kırklar Kilisesi Horiepiskopos Gabriyel Akyüz Bey vasıtasıyla temin edilen 1928, 1930 ve 1931'deki dergi basımlarına göre bu vurgunun, 1913 tarihli ilk sayısında olduğu gibi 1927-1933 yılları arasında Kudüs'te devam eden dergi kapağında da yer aldığı söylenebilir. Buradaki ifade de "Hikmet, zirvedir; hikmetin zirvesi de Allah korkusudur" şeklindedir. Kapakta yer alan "Hekimtho" şeklindeki Süryanice ifadesi ile "Wisdom" ve "A Religious, Literary and Historical Monthly Review" ifadeleri dışında derginin kapağında ve içeriğinde hâkim olan dil, Arapçadır. Örnek için bk. *el-Hikmet*, Sayı:2/9 (Jerusalem/Kudüs: St. Mark's Syrian Orthodox Convent, 1928); *el-Hikmet*, Sayı:5/8 (Jerusalem/Kudüs: St. Mark's Syrian Orthodox Convent, 1931).

dur” (Mezmurlar, 11/10) başlığıyla hikmetin önemini açıklar:

Hikmet, incilerden hayırlıdır ve bütün kıymetli taşlar onun eşiti değildir. Onda hayat bulunduğundan hep ona muhtaçtırlar. Ve onu istemeyenin payı yoktur.⁶⁷

Hikmet; isteyene, yani hakedene kendisinden pay düşen bir selamet duruşudur. Kibir ve kötülük yollarının farkedilmesine sebep olduğu gibi bahtiyarlığı da bahşeder. “Onu erken arayanlardan başka kimse bulmaz ve onu bulanlar, Rabbin rızasını kazanmış olurlar.” Çünkü “hikmet, daima doğru söyler, yalanı sevmez.” Dolabani, hikmetin kazanç ve faziletlerini açıklarken onu iyiliklerin, refahın, izzetin, kerametın, merhametin, yiğitliğin, vicdanın, korkusuzluğun, aklın, anlayışın, terbiyenin, şerefın, hatalara düşmekten korunmanın, tevbeyle doğrulan istikametın, kısacası erdemın temel belirleyicisi olarak görür. Bu faziletleriyle hikmet, yüce bir “köşktür”, zirvedir; bu köşkün temeli de Rab korkusudur. Dolabani, Rab korkusunun hikmetle kopmaz ilişkisini vurgularken Mor Afrem ve Abu'l-Farac'ın bu husustaki açıklamalarına da yer verir, Davut ve Süleyman'dan da örnekler sunar. Rab korkusunu (sorumluluk anlamını da buna dâhil etmek yanlış olmayacaktır) beslemenin Allah'ı hatırlamakla olacağını da belirtir.⁶⁸

Daha önce de ifade edildiği gibi Dolabani, yaşamı içerisinde hem hikmet kıvamına sahip olmuş hem de bunun önemine işaret etmiştir. Bu itibarla da hikmet vurgusu, dergiyi aşan bir değerde görülebilir. Hikmet yolunun dergiyi aşan bir değerde olması, kuşkusuz bu

⁶⁷ M. Hanna Dolapönü, “Hikmetin Başı Rab Korkusudur”, *Öz Hikmet* (Mardin: Hikmet Basımevi, 1952), Sayı: 1/61: 3.

⁶⁸ Bk. Dolapönü, “Hikmetin Başı Rab Korkusudur”, Sayı: 1/61: 3-5.

mevzunun Kutsal Kitap'taki yeriyle de ilgilidir. Öyle ki Kutsal Kitap'ın birçok yerinde hikmetten bahsedilir, aynı zamanda buna dair ipuçları da verilir. Mesela, derginin kapağında yer alan ayetin Kutsal Kitap'taki devamı şöyledir: "...O'nun kurallarını yerine getiren herkes sağduyu sahibi olur. O'na sonsuza dek övgü sunulur."⁶⁹

Buna benzer birçok kullanım söz konusudur. Mesela;

"Rab korkusudur bilgeliğin temeli, akıl Kutsal Olan'ı tanımadır."⁷⁰

"Rab korkusudur bilginin temeli. Ahmaklarsa bilgeliği ve terbiyeyi küçümser."⁷¹

"Bilgelige erişene, akılı bulana ne mutlu!"⁷²

"Rab'den korkmak, kötülükten nefret etmek demektir. Kibirden, küstahlıktan, kötü yoldan, sapık ağızdan nefret ederim."⁷³

"İşte Rab korkusu, bilgelik budur, dedi. Kötülükten kaçınmak akıllılıktır."⁷⁴

Görüldüğü gibi hikmet kıvamı, "akıl", "bilgi", "sağduyu", "bilgelik" ve "kötülükten kaçınmak" gibi erdemli durumlara gönderme yapmakta, temeli "Rab korkusu" olarak zikredilmektedir. Dolayısıyla hikmet kavramı Süryanice (Aramice) ve İbranicede kullanılan, bu diller kanalıyla Arapçaya da geçen dini temel kavramlardan biri olarak görülebilir. Bununla birlikte hikmet, gündelik dini pratiklerin ve fıkhnın, kendisine "bağ"lı olmaları nispetinde onların "değer" kazanmasını sağlayan kuşatıcı bir önemdedir.

⁶⁹ Mezmurlar, 111/10. Bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 643.

⁷⁰ Süleyman'ın Özdeyişleri, 9/10. Bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 672.

⁷¹ Süleyman'ın Özdeyişleri, 1/7. Bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 664.

⁷² Süleyman'ın Özdeyişleri, 3/13. Bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 666.

⁷³ Süleyman'ın Özdeyişleri, 8/13. Bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 671.

⁷⁴ Eyüp, 28/28. Bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 557.

Süryanicede “bilgi”,⁷⁵ “ilim”,⁷⁶ “bilim”,⁷⁷ “bil-mek”,⁷⁸ “alim”⁷⁹ ve “bilge(lik)”⁸⁰ anlam içeriklerine sahip olan hikmet kelimesi, doğrudan “bilge, bilgece ve bilgelik”⁸¹ anlamlarına gelmektedir. Benzer bir biçimde Arapçada da hikmet kelimesi hem ilim ve derin kavrayış, yani bilgelik hem de engellemek, alıkoymak, iyileştirmek maksadıyla bir olumsuzluğu bertaraf etmek, kötülüğü engellemek ve iyiliğin ikamesine çalışmak anlamlarını içermektedir ki “hükmetmek” veya “hüküm sürmek” de bu doğrultuda söz konusu olan karar, sevk, yönetim ve idaredir.⁸² Her iki açıdan da hikmet, “sağduyu”, “derin kavrayış”, “ilim ve amel uygunluğu”, “eşyanın hakikatini bilme”, “güzel ve isabetli işler yapma”, “doğruyu bilmenin yanında doğru olanı yapma” anlamlarına gönderme yapmaktadır.⁸³ Dolayısıyla hikmet kıvamı, derin kavrayış, sezgi ve bilgelik derecesinde isabetli biçimde “doğru davranmak”, “kötülükten kaçınmak”, ayrıca bunları tamamlayan bir nitelikle de “sakındırmak” davranışlarıyla ilişkilidir. Bu yönüyle hikmet duruşunu, engelleri bertaraf ederek insanın, toplumun ve doğanın doğal dengesine ışık letafetinde yol tayin eden kutsiyet içerisinde yer almanın bir ifadesi olarak düşünmek mümkündür.

Sonuç Yerine

⁷⁵ Aziz Bulut, *Türkçe-Süryanice Sözlük* (Hollanda, 1996), 54.

⁷⁶ Bulut, *Türkçe-Süryanice Sözlük*, 195.

⁷⁷ Bulut, *Türkçe-Süryanice Sözlük*, 55.

⁷⁸ Bulut, *Türkçe-Süryanice Sözlük*, 55.

⁷⁹ Bulut, *Türkçe-Süryanice Sözlük*, 14.

⁸⁰ Bulut, *Türkçe-Süryanice Sözlük*, 54.

⁸¹ Bulut, *Türkçe-Süryanice Sözlük*, 54.

⁸² “Klasik sözlüklerde hikmet kelimesinin (çoğulu: hikem) ‘yargıda bulunmak’ anlamındaki ‘hüküm’ masdarından isim olduğu belirtilir; ayrıca ‘engellemek, alıkoymak, gemlemek, sağlam olmak’ mânalarına gelen ‘ih-kâm’ ile de ilişkisi vardır.” İlhan Kutluer, “Hikmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 1998), 17: 503.

⁸³ Bk. Kutluer, “Hikmet”, 17: 503-504.

Karizmatik dini lider olarak Hanna Dolabani, hikmetle yoğrulmuş bir yaşam sürmüş, bu adayış yolunda hikmetin önemine de işaret etmiştir. Onun yaşamı, tek başına bilgi, bilim ve malumatın yeterli olmadığını, bunların sosyal, kültürel ve dini yaşama dönük iyileştirici ve besleyici derinliğinin ortaya konması gerekliliğini bizlere göstermektedir. Günümüzde de en çok ihtiyaç duyduğumuz kıvamın bu olduğunu, yani “kalem” ve “hizmet”i içeren “hikmet” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Böyle bir mirastan bereket alınması, beslenmesi ve çoğaltılması elzemdir. Bu çerçevede asgari sorumluluklar söz konusudur:

Belirtilen çerçevede *Hikmet Dergisi*'nin, aynı hassasiyet ve perspektifle, kaldığı yerden günümüzde de devam ederek kalem, hizmet ve hikmet geleneğinin bir ifadesi olarak yeniden yayınlanması önemli bir adımdır. Bunun bir parçası olarak Süryani Kadim Ortodoks Patrikliği tarafından getirilen ve Mardin'deki ilk matbaa özelliği taşıyan iki matbaanın âtil durumdan kurtarılması, en azından bunların müze ve manastırda olmak üzere sergilenmesi, bu sergide Süryani Kadim Ortodoks Patrikliği'nin basın (kalem) faaliyetlerinin ve “hikmet” vurgusunun öne çıkarılması gerekir. Nihayetinde belirtilen hassasiyetle birlikte bunların kültürel miras değeri de söz konusudur.

Hanna Dolabani'nin hem *Hikmet Dergisi*'nde yer alan ve kitaplaştırılmamış yazılarının derlenerek basıma sunulması hem de eserlerinin tercüme edilmesine devam edilmesi, kalan mirastan bereket almanın önemli bir adımıdır. Mesela, *Arının Kitabı*, *Mantık Üzerine*, *Zafaran Manastırı Kütüphanesindeki Kitapların ve El Yazmalarının Listesi* gibi çalışmalarının temin edilip tercüme edilmesi, *Hikmet Dergisi* ile birlikte tüm eserlerinin, yine onun gayretlerinin bir devamı olarak görülebilecek olan Rahip Yuyakim Ünfal'ın *Klido Dleşono (Key of Language/Dilin*

Anahtarı) gibi Süryanice sözlüğü niteliğindeki farklı çalışmaların kütüphanelere ve Türkçeye kazandırılması ortak bir sorumluluktur.

Tüm bunlara ek olarak şu da belirtilmelidir ki ibadet ve sosyal etkileşimlere yönelik verilen eğitimlerde de hikmet erdeminin odağa alınması kuşkusuz faydalı olacaktır. Ayrıca hikmet olgusunun disiplinler arası olmak üzere irdelenmesi için sempozyumların düzenlenmesi ve hikmetle yoğrulan örnek şahsiyetlerin tanıtılmasına devam edilmesi de önemsenmelidir. Çünkü hikmet kıvamı, mevcut yaşam mücadelesindeki sorunların daha kuşatıcı bir perspektiften çözümlenmesine rehberlik edebilecek bir değerdedir.

Kaynakça

Akyüz, Gabriyel, *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi*, Mardin Kırklar Kilisesi, 1998.

Akyüz, Gabriyel, *Kırklar Kilisesi*, Ed.: Efrem Akyüz, Artuklu Yayınları, Mardin, 2019.

Atalay, Talip, "Yuhanna Dolabani", *Süryaniler ve Süryanilik*, Ed.: Ahmet Taşğın - Eyyüp Tanrıverdi - Canan Seyfeli, 4: 234-251, Orient Yayınları, Ankara, 2005.

Bulut, Aziz, *Türkçe-Süryanice Sözlük*, Hollanda, 1996.

Çapcıoğlu, İhsan - Şahin, M. Cem - Erdoğan, Nuran, "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik ve Dini Liderlik", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (2010): 51-76.

Dolabani, Hanna, *Azizlerin Şefaati*, Trc.: Gabriyel Akyüz, Mardin, 1999.

Dolabani, Hanna, *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, Trc.: Zeki Demir (Melfono), İSOM Yayınları, 2019.

Dolapönü, M. Hanna, "Hikmetin Başı Rab Korkusudur", *Öz Hikmet*, Sayı: 1/61: 3-5, Hikmet Basımevi, Mardin, 1952.

Dolapönü, M. Hanna, “Ön Söz”, *Öz Hikmet*, Sayı: 1/61: 1-2, Hikmet Basımevi, Mardin, 1952.

Durak, Nihat, *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü*, Rağbet Yayınları, 2014.

el-Hikmet, Sayı:2/9, Jerusalem/Kudüs, St. Mark's Syrian Orthodox Convent, 1928.

el-Hikmet, Sayı:5/8, Jerusalem/Kudüs, St. Mark's Syrian Orthodox Convent, 1931.

Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, Trc.: Turgut Kalpsüz, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964.

Friedrich, Carl J., “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”. Trc.: Metin Kıratlı, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 16/2 (1961): 127-149.

Günel, Aziz, *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır, 1970.

“Karizma”, *Ana Britannica*, 13: 4., Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Kutluer, İlhan, “Hikmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17: 503-511, TDV Yayınları, 1998.

Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2009.

Mensching, Gustav, *Dinî Sosyoloji*, Trc.: Mehmet Aydın, Tekin Kitabevi, Konya, 1994.

Özen, Yener, “Karizma”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1/3 (01 Eylül 2012), 367-385.

Sina, Margaritha, “Süryanilerin Son Güneşi: Metropolit Hanna Dolabani”, Erişim: 09 Kasım 2019. <http://www.suryaniler.com/konuk-yazarlar.asp?id=417>.

Şimşek, Mehmet, “Mor Filüksinos Hanna Dolabani”. Erişim: 09 Kasım 2019. https://www.academia.edu/36888182/Hanna_Dolabani_Mehmet_%C5%9Eim_%C5%9Fek.docx.

Tanoğlu, Sara, “Eserleriyle Mor Afrem”. Erişim: 11 Kasım 2019. <http://www.suryaniler.com/kultur-sanat>

.asp?id=350.

Taplamacıoğlu, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963.

Taşğın, Ahmet, “Sezginin ve Bilgeliğin Sembolü: Öz Hikmet Dergisi”, *Süryaniler ve Süryanilik*, Ed. Ahmet Taşğın - Eyyüp Tanrıverdi - Canan Seyfeli, 4: 51-68, Orient Yayınları, Ankara, 2005.

Taşğın, Ahmet, “Süryani Kadim Ortodoks Kilisesinde Yenileşme Çabaları: Deyr’ul-Zafaran Manastırında Patriklik Matbaası”, *Süryaniler ve Süryanilik*, Ed. Ahmet Taşğın - Eyyüp Tanrıverdi - Canan Seyfeli, 4: 1-26, Orient Yayınları, Ankara, 2005.

Taşğın, Ahmet, “Süryanilerin Basın-Yayın Faaliyetlerine İlişkin Resmî Yazışmaları”, *Süryaniler ve Süryanilik*, Ed.: Ahmet Taşğın - Eyyüp Tanrıverdi - Canan Seyfeli, 4: 27-38. Orient Yayınları, Ankara, 2005.

Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, Trc.: Taha Parla, 14. Bs., Deniz Yayınları, İstanbul, 2014.

Weber, Max, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, Trc.: Özer Ozankaya. 2. Bs., Cem Yayınevi, Ankara, 2014.

Yavuz, Sefer, “Bir Karizmatik Otorite Örneği Olarak İmamet ve Mehdi Anlayışı: Türkiye Caferileri (İğdır Örneği)”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/25 (30 Haziran 2014): 1-35. <https://doi.org/10.14395/jdiv129>.